
درسنامه جامع بهداشت

جلد دوم

کلیات بهداشت

Public Health

مدیریت تدوین:

دکتر منصور میرزایی

مؤلف:

منوچهر کرمی
حسین انصاری

۱۳۸۶

کتاب

ناشر کتب علوم پزشکی

www.mir-book.com

تهران - خیابان انقلاب - خیابان قدس

ساختمان اناتول فرانس (پلاک ۷)

تلفن: ۶۹۶۶۵۸۵ - فاکس: ۶۹۵۲۹۲۶

درسنامه جامع بهداشت

کلیات بهداشت - جلد دوم

مدیریت تدوین: دکتر منصور میرزایی

تألیف: منوچهر کریمی، حسین انصاری

۱۳۸۴

چاپ اول، ویرایش اول، ۱۰۰۰ نسخه ۳۹۰۰ تومان، شابک: ۹-۰۰۶-۴۹۸-۹۶۴

تمام حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به مؤسسه انتشاراتی کتاب میر می باشد و هرگونه بهره برداری و تکثیر به هر نحو ممکن بدون مجوز کتبی خلاف بوده، موجب پیگرد قانونی می باشد.

کریمی، منوچهر

درسنامه جامع بهداشت / تألیف منوچهر کریمی؛ مدیریت تدوین منصور میرزایی قمی. — تهران: کتاب میر،

۱۳۸۴.

ج.

ISBN: 964-498-006-9 (۷.ج)

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

مندرجات: ج. ۱. اصول لایه‌میزوژی و آمار حیاتی. — ج. ۲. کلیات بهداشت. —

ج. ۲. (چاپ اول: ۱۳۸۴)

۱. بهداشت. الف. میرزایی قمی، منصور. — ۱۳۳۹. ب. عنوان.

۵۳ د ۳ / RA ۷۷۶ ۶۱۳

م ۸۲-۳۶۰۷۰

کتابخانه ملی ایران

کلیه امور تألیف اثر و مراحل حروفچینی، گرافیک و لیتوگرافی در واحد تولید مؤسسه کتاب میر انجام پذیرفته است.

بنام یزدان پاک

دوره ۳ جلدی در سنامه جامع بهداشت

سیاست‌های آموزشی فرهنگی انتشاراتی کتاب میر تمرکز بر سرفصل‌های عمده آموزش علوم پزشکی در حوزه علوم پایه و بالینی استوار است. که در این میان مجموعه بهداشت، اپیدمیولوژی و آمار زیستی در حوزه علوم پایه جهت دانشجویان رشته‌های بهداشت پزشکی، دندانپزشکی و سایر رشته‌های پیراپزشکی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار می‌باشد. از اینرو در پی مطالعه دقیق سرفصل‌های ارائه شده از سوی دبیرخانه آموزش علوم پایه معاونت آموزشی وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی و رویکردی گذشته‌نگر به نوع و ساختار سؤالات مطرح شده برای دانشجویان رشته‌های مختلف و بالاخص رشته‌های بهداشت مجموعه‌ای سه جلدی طراحی گردید که جلد اول آن در دو بخش به مبانی اپیدمیولوژی و مقدمات آمار زیستی پرداخته است که به همراه نمونه سؤالات در انتهای هر فصل کلیه نیاز علمی دانشجو را برطرف نموده و به علاوه با تیب سؤالات مطروح کاملاً آشنا می‌سازد، جلد دوم این مجموعه نیز با همین ساختار به کلیات بهداشت عمومی جهت دانشجویان رشته‌های بهداشت اختصاص دارد و جلد سوم این مجموعه نیز با مجموع‌ای بالغ بر پاسخ هزاران آزمون در قالب آزمونهای طرح شده توسط مولف و همچنین آزمونهای برگزار شده در مقاطع مختلف به آموزش نکات مهم و ضروری و کلیدی دروس بهداشت، آمار و اپیدمیولوژی پرداخته است.

بی تردید با توجه به مطالعات وسیع اولیه و تدوین چارچوب‌های علمی و عملی استوار بر آزمونهای جاری و همچنین علاقه، دانش و تسلط کامل مولف محترم و ارجمند جناب آقای منوچهر کرمی، می‌توان به دانشجویان این اطمینان را بخشید مجموعه ۳ جلد در سنامه جامع بهداشت در حجمی مناسب و با شیوه‌ای روان و آموزنده کاملترین مجموعه‌ای است که در حال حاضر در اختیار دانشجویان مقاطع مختلف بهداشت قرار دارد. امید است این اثر مورد توجه و استقبال همکاران محترم واقع گردد.

دفتر طرح و برنامه و تدوین کتب آموزشی

موسسه فرهنگی و انتشاراتی کتاب میر

فهرست

فصل اول: جمعیت، توسعه و بهداشت باروری	۹
جمعیت‌شناسی	۹
بهداشت باروری و تنظیم خانواده	۱۷
انواع روش‌های پیشگیری از بارداری	۱۹
ارزشیابی روش‌های جلوگیری از بارداری	۲۸
فصل دوم: ایمن‌سازی و بیماری‌های عفونی	۳۰
برنامه گسترده ایمن‌سازی: (EPI)	۳۲
بیماری سل	۳۴
پولیومیلیت (فلج اطفال)	۳۵
بیماری دیفتری	۳۵
بیماری سیاه سرفه	۳۶
بیماری کزاز	۳۶
زنجیره سرد (cold chain system)	۳۸
ایمن‌سازی بزرگسالان	۴۳
فصل سوم: بهداشت برای همه در قرن بیست و یکم	۴۸
تاریخچه کلی بهداشت عمومی	۴۸
پزشکی در دوران باستان	۵۰
سپیده دم پزشکی	۵۱
پزشکی نوین	۵۲
شکست پزشکی	۵۴
انقلاب در خدمات پزشکی	۵۵
بهداشت برای همه در قرن بیست و یکم	۵۵
فصل چهارم: سلامتی و عوامل تعیین‌کننده آن	۵۷
مفهوم سلامتی	۵۷
تغییر مفاهیم سلامتی	۵۷
تعریف‌های سلامتی	۵۷
ابعاد سلامتی	۵۸
طیف سلامتی	۶۰
عوامل تعیین‌کننده سلامتی	۶۰
الگوهای آسیب‌شناسانه و آماری سلامت (نرمال)	۶۲
فصل پنجم: سازمان‌های بهداشت بین‌المللی	۶۴
تاریخچه	۶۴
سازمان بهداشت مجمع ملل	۶۵
اداره امداد و توانبخشی سازمان ملل	۶۵
سازمان جهانی بهداشت (WHO)	۶۵
فعالیت‌های سازمان جهانی بهداشت	۶۷
سایر سازمان‌های بین‌المللی	۶۷
برنامه سازمان ملل متحد برای توسعه (UNDP)	۶۷
بنیاد سازمان ملل متحد برای فعالیت‌های	۶۷
جمعیتی (UNFPA)	۶۸
یونسکو (UNESCO)	۶۸
سازمان غذا و کشاورزی (FAO)	۶۸
سازمان بین‌المللی کار (ILO)	۶۸
بانک جهانی	۶۸
صلیب سرخ بین‌المللی	۶۸
فصل ششم: خدمات بهداشتی اولیه	۷۰
تعریف PHC	۷۰
اصول PHC	۷۰
ابعاد چهار گانه خدمات بهداشتی اولیه	۷۱
ویژگی‌های خدمات بهداشتی اولیه	۷۱
تاریخچه خدمات بهداشتی و درمانی در ایران	۷۲
سطوح مختلف شبکه بهداشت و درمان شهرستان	۷۷
واحد‌های عرضه خدمت در روستا	۷۹
فصل هفتم: برنامه ریزی خدمات بهداشتی و درمانی	۸۴
مقدمه	۸۴
مراحل برنامه ریزی	۸۵
ویژگی‌های یک برنامه جامع بهداشتی	۹۰
مشکلات مربوط به منابع انسانی در امر بهداشت	۹۰
نیاز در برابر تقاضا	۹۱
روش تعیین نیازها	۹۲
فصل هشتم: آموزش بهداشت و ارتباطات	۹۳
تعاریف آموزش بهداشت	۹۳
اهداف آموزش بهداشت	۹۳
مدل‌های آموزش بهداشت	۹۴
آموزش بهداشت در برابر تبلیغات	۹۴
اصول آموزش بهداشت	۹۵
ارتباطات در آموزش بهداشت	۹۶
موانع ارتباط	۹۶
وسایل کمک آموزشی	۹۶
اجرای آموزش بهداشت	۹۶
برنامه‌ریزی و ارزشیابی	۹۹
فصل نهم: نگاهی کوتاه به وضعیت بهداشتی و درمانی ایران	۱۰۱

۱۴۱	رشد و تکامل کودک.....	۱۰۱	عوامل خطر اثرگذار بر سلامت مردم.....
۱۴۱	مراحل تکاملی کودک.....	۱۰۲	گذر سلامت.....
۱۴۱	نمودار رشد.....	۱۰۳	مشکلات و مسایل بهداشتی موجود در ایران.....
۱۴۳	تغذیه تکمیلی.....	۱۰۴	موقفیت‌های وزارت بهداشت طی سالهای ۱۳۷۶ تا ۱۳۷۹.....
۱۴۹	بهداشت مدارس.....	۱۰۷	برخی از شاخص‌های مرتبط با سلامت.....
۱۵۴	مدارس جامعه نگر.....	۱۰۸	فصل دهم: حشره‌شناسی پزشکی و مبارزه با ناقلین.....
۱۵۵	فصل دوازدهم: تغذیه و سلامت.....	۱۰۸	تقسیم‌بندی بندپایان از نظر انتقال عوامل بیماریزا.....
۱۵۵	برخی تعاریف و مفاهیم.....	۱۰۸	رده حشرات.....
۱۵۶	پروتئین‌ها.....	۱۰۸	شیش‌ها.....
۱۵۶	نقش پروتئین‌ها.....	۱۱۰	کک‌ها.....
۱۵۶	منابع تأمین پروتئین‌ها.....	۱۱۲	ساس‌های حقیقی.....
۱۵۶	سوخت و ساز پروتئین‌ها.....	۱۱۳	راسته دوبالان.....
۱۵۷	ارزشیابی کیفیت پروتئین.....	۱۱۳	خانواده کولیسیده.....
۱۵۷	پروتئین مورد نیاز.....	۱۱۷	پشه خاکی.....
۱۵۷	سوء تغذیه خفیف و متوسط.....	۱۱۹	مگس سیاه.....
۱۵۸	سوء تغذیه شدید.....	۱۲۰	خرمگس‌ها.....
۱۵۸	درمان سوء تغذیه پروتئین - انرژی.....	۱۲۱	مگس‌های حقیقی.....
۱۵۸	چربی‌ها.....	۱۲۲	مگس اصطبل.....
۱۵۹	اسیدهای چرب.....	۱۲۲	مگس تسه تسه.....
۱۵۹	منابع چربی‌ها.....	۱۲۴	مگس‌های خانگی.....
۱۶۰	اسیدهای چرب ضروری.....	۱۲۵	کنه‌ها و هیره‌ها.....
۱۶۰	اعمال چربی‌ها.....	۱۲۵	کنه‌ها.....
۱۶۰	چربی‌های نادیدنی.....	۱۲۷	هیره‌ها.....
۱۶۰	هیدروژنه کردن روغن‌ها.....	۱۲۸	هیره گال.....
۱۶۰	چاقی.....	۱۲۹	سخت پوستان (سیکلویس).....
۱۶۰	کربوهیدرات‌ها.....	۱۳۱	فصل یازدهم: بهداشت خانواده.....
۱۶۱	انواع کربوهیدرات‌ها.....	۱۳۱	بهداشت مادر و کودک.....
۱۶۱	ویتامین‌ها.....	۱۳۱	اهداف بهداشت مادر و کودک.....
۱۶۲	ویتامین D (کوله کالسیفرول).....	۱۳۱	دامنه فعالیت‌های بهداشت مادر و کودک.....
۱۶۳	هیپرویتامینوز D.....	۱۳۱	دستگاه تولید مثل زنان.....
۱۶۳	ویتامین E.....	۱۳۳	عوارض و ناراحتی‌های شایع در دوران بارداری.....
۱۶۳	ویتامین K.....	۱۳۵	علائم مهم و خطرناک دوران بارداری.....
۱۶۳	تیامین (ویتامین B _۱).....	۱۳۵	زایمان و مراحل مختلف آن.....
۱۶۴	ریبوفلاوین.....		مراقبت‌های بهداشتی در دوران بارداری، حین
۱۶۴	نیاسین.....	۱۳۶	زایمان و پس از آن.....
۱۶۵	پیریدوکسین.....	۱۴۰	کمبود وزن به هنگام تولد (LBW).....
۱۶۵	اسید فولیک (فولات‌ها).....	۱۴۱	پیشگیری از LBW.....

۱۸۹	بهباشی استخرهای شنا	۱۶۵	ویتامین B۱۲ (سیانوکوبالامین)
۱۹۰	مسکن	۱۶۶	ویتامین C (اسید اسکوربیک)
۱۹۰	استانداردهای مسکن	۱۶۶	مواد معدنی
۱۹۱	تراکم جمعیت	۱۶۶	کلسیم
۱۹۱	مواد زائد جامد	۱۶۷	فسفر
۱۹۱	منابع تولید زیادهای جامد شهری	۱۶۷	سدیم
۱۹۱	انواع مواد زائد جامد	۱۶۷	منیزیم
۱۹۲	ترکیب فیزیکی زیاده	۱۶۷	پتاسیم
۱۹۳	ترکیب شیمیایی زیاده	۱۶۷	عناصر کمیاب
۱۹۳	ترکیب بیولوژیکی	۱۶۸	آهن
۱۹۳	جایگاهی، ذخیره و پردازش در محل	۱۶۸	یُد
۱۹۳	جمع‌آوری مواد زائد جامد	۱۶۹	فلوئور
۱۹۴	حمل و نقل مواد زائد جامد	۱۶۹	روی
۱۹۴	پردازش و بازیافت	۱۶۹	مس
۱۹۴	دفع نهایی مواد زائد جامد	۱۷۰	متابولیسم انرژی
۱۹۶	هوا	۱۷۰	انرژی پایه (متابولیسم بازال)
۱۹۶	نشانگرهای آسایش گرمایی	۱۷۰	تعیین انرژی فعالیت
۱۹۷	آلودگی هوا	۱۷۰	انرژی گرمایی غذا (SDA)
۱۹۷	اثرات آلودگی هوا بر سلامتی	۱۷۰	راهنمای غذای روزانه
۱۹۸	پیشگیری از آلودگی هوا	۱۷۱	هرم راهنمای غذایی
۱۹۸	تهویه	۱۷۲	توصیه‌های تغذیه‌ای
۱۹۸	نور و روشنایی	۱۷۵	ارزیابی وضعیت تغذیه
۱۹۹	روشنایی طبیعی	۱۸۰	فصل سیزدهم: مبانی بهداشت محیط
۱۹۹	روشنایی مصنوعی	۱۸۰	بهباشی
۲۰۰	تابش پرتوها	۱۸۰	آب
۲۰۰	انواع پرتوتابی	۱۸۱	منابع تأمین آب
۲۰۰	واحدهای اندازه‌گیری تابش پرتوها	۱۸۱	ویژگی‌ها و ناخالصی‌های آب باران
۲۰۱	اثرات زیست‌شناختی تابش پرتوها	۱۸۱	آب‌های سطحی
۲۰۱	حفاظت در برابر تابش پرتوها	۱۸۲	آب‌های زیرزمینی
۲۰۱	سروصدا	۱۸۲	آلودگی آب
۲۰۲	اثرات مواجهه با سروصدا	۱۸۳	سختی آب
۲۰۳	کنترل سروصدا	۱۸۳	خالص کردن آب به مقدار زیاد
۲۰۲	اثرات فشار جو بر سلامتی انسان	۱۸۵	برخی عوامل ضد عفونی‌کننده دیگر
۲۰۳	اثرات فشار گرما	۱۸۵	خالص کردن آب به مقادیر کم
۲۰۳	اثرات سوء ناشی از فشار سرما	۱۸۷	معیارهای کیفیت آب
۲۰۳	دفع فضولات	۱۸۸	استانداردهای کیفیت آب
۲۰۴	گندگاه	۱۸۹	توزیع آب

۲۰۵	گنداب
۲۰۵	توان گنداب
۲۰۵	تصفیه گنداب با روش نوین
۲۰۶	فصل چهاردهم: بهداشت حرفه‌ای و سلامت محیط کار
۲۰۶	سلامت کارگر
۲۰۶	محیط کار
۲۰۷	خطرهای شغلی
۲۰۹	بیماری‌های شغلی
۲۱۰	ضایعات ریوی به علل شغلی
۲۱۰	سیلیکوزیس
۲۱۰	آنتراکوزیس
۲۱۱	بیسینوزیس
۲۱۱	باگاسوزیس
۲۱۱	آزیستوزیس
۲۱۱	ریه کشاورزان
۲۱۱	مسمومیت از سرب
۲۱۲	سرطان‌های شغلی
۲۱۳	درماتیت‌های شغلی
۲۱۳	خطرات مرتبط با پرتوتابی
۲۱۴	خطرهای شغلی در کارگران کشاورزی
۲۱۴	حوادث صنعتی
۲۱۴	پیشگیری از حوادث
۲۱۵	مشکلات بهداشتی مرتبط با صنعتی شدن
۲۱۵	غیبت از کار به علت بیماری
۲۱۵	تدابیر لازم حفاظت کلی سلامت در کارگران
۲۱۷	پیشگیری از بیماری‌های شغلی
۲۲۰	فصل پانزدهم: بهداشت روان در PHC
۲۲۰	تعریف بهداشت روان
۲۲۰	ابعاد فعالیت‌های بهداشت روانی
۲۲۰	عوامل مؤثر در تأمین بهداشت روان
۲۲۱	چگونه به بهداشت روانی خود کمک کنیم؟
۲۲۲	بهداشت روان در PHC